HUMANIST

21/12 - Tweewekelijkse ... Humanistisch Verbond - 24 juni 1972

EEN GEVAARLIJK TEKORT

De Nixon-Kremlinshow kostte veel geld, maar verandert niets aan de hoogst kritieke periode waarin wij verkeren.
Volautomatische volkerenmoord. Vietnam wordt uitgemoord en onbewoonbaar gemaakt, terwille van machtswaanzin, wanen en illusies.
Mislukte Unctad III, een bewijs voor de onnadenkendheid en onbarmhartigheid van de rijke volken.
Milieuverontreiniging gaat, ondanks conferenties en vage beloften, in steeds sneller tempo door.
Resultaten van het wetenschappelijk onderzoek worden dienstig gemaakt aan overheersing en diskriminatie. Aan een industrialisatie die groeit ten koste van alles wat leeft en bloeit. Winstbejag leidt tot misdaad. Arme flora, fauna en biosfeer, slachtoffers van menselijke onmacht. Wij staan dicht bij het einde.
Is de mensheid redeloos geworden omdat haar levensomstandigheden zodanig veranderd zijn, dat zij niet meer in haar leefomgeving past? Of is de mensheid *altijd* een wreed wezen geweest, dat op grote schaal zinloos heeft gedood en vernietigd? De geschiedenis toont dit laatste wel aan. De moderne wetenschap heeft de situatie zo veranderd, dat wij nu in staat zijn met z'n allen zelfmoord te plegen. Of zouden we op het laatste ogenblik kunnen ontdekken, wat ons van die noodlottige weg af kan brengen? Zouden wij bv. in staat zijn bevoorrechting en diskriminatie uit te bannen, om maatschappelijke gelijkwaardigheid voor allen in de plaats te stellen? Zouden wij ons kunnen bevrijden van wanen en illusies die ons nu parten spelen? Maar met de voetbal — en andere topsport gaat het goed . . .

A. E. Kapitz, Rotterdam

Jammer!

In de vorige Humanist stond op pag. 2 en 3 de boekbespreking van enige boeken van het echtpaar Jan en Annie Romein.
Wij hopen dat u, al lezend, heeft gemerkt, dat dit artikel van de hand van onze vaste medewerker Ron de la Rie was.
Jammer genoeg is door een misverstand zijn naam niet afgedrukt.

de Redaktie

AFSCHEID

De volgende aflevering van HUMANIST ontvangt u half augustus. Tijdens de vakantieperiode vindt er een redaktiewisseling plaats. Dit betekent dat HUMANIST vanaf augustus geredigeerd zal worden op het Centraal Bureau in Utrecht. U zult meer dan dat het afgelopen jaar is gebeurd in enkele reportages over de gebeurtenissen binnen het verbond en over de aktiviteiten naar buiten toe van HV en HIVOS — op de hoogte worden gehouden van wat er in en rondom het verbond gebeurt.
Temeer daar in september vanaf het Centraal Bureau de ledenwerfaktie ingezet wordt, is het van belang dat HUMANIST een duidelijk verenigingsblad wordt met een bindende funktie. Daarom wordt de berichtgeving van IN EN OM vanaf die datum opgenomen in HUMANIST, die dan aan alle leden zal worden toegezonden. De periodiek IN EN OM wordt dus samengevoegd met HUMANIST. De kosten van deze verandering, die een duidelijke verbetering is van de bestaande werkwijze, kunnen worden opgevangen wanneer leden die geen afzonderlijk abonnement op HUMANIST hebben, bereid zijn een toeslag te betalen van f 10,— per jaar op hun kontributie. Een en ander is al op het kongres van '69 ter sprake gekomen, sindsdien zowel organisatorisch als financieel bekeken en bij herhaling besproken en het Hoofdbestuur meent dan ook dat men met deze veranderde en voor sommigen tien gulden duurdere opzet akkoord zal gaan.

Het voordeel van de beperking

De nieuwe redakteur moet een blad gaan maken dat naast een ledenbindende funktie ook nog een opinievormende heeft. Dat is waarlijk geen gemakkelijke opgave. En u zult zich wellicht afvragen of dit een zinvol streven is temidden van de opinievormende grote bladen die er al zijn. U zult zich wellicht afvragen of over allerlei zaken elders niet tijdiger en breedvoeriger bericht wordt gedaan en of die paar pagina's van HUMANIST wezenlijk kunnen bijdragen tot vorming (om over omvorming nog niet eens te praten) van wat grofweg de publieke opinie heet.
Wanneer u het zo stelt heeft u gelijk. Dat betekent echter niet, dat een blad als HUMANIST daarom de reden van bestaan kan worden ontzegd.
Juist de beperking die HUMANIST zich moet opleggen — want wat zijn nu, pak weg, drie artikelen per veertien dagen? — dwingen tot een keuze. En bij die keuze kan HUMANIST zich veroorloven het vrije veld in te gaan. Het blad is niet gebonden aan politieke uitgangspunten. Het is niet gebonden aan vooropgestelde, statische inzichten. Het kan zich, tussen de reuzen van de massamedia, een genuanceerde en geëmancipeerde stellingname veroorloven. Het kan zich ook veroorloven — juist doordat het niet alleen een klein blad is maar in de eerste plaats een humanistisch blad, onbevooroordeeld vooruit te denken.
Politieke stellingname, politieke aktie, is waardevol maar houdt gelijke tred — of loopt achter, maar dit terzijde — met een bestaande situatie. Vooruitdenken eist meer. Oorspronkelijkheid bijvoorbeeld en on-gebondenheid, vandaar dat ik hierboven de woorden 'het vrije veld' neerschreef.

Centralisatie

Het afgelopen jaar is voor HUMANIST een jaar met meer wee dan wel geweest. Het enige pluspunt ervan is dat het blad HUMANIST niet is doodgebloed aan de aderlatingen die het — laten we er niet omheen schrijven — door interne moeilijkheden moest doorstaan. Degeen die de zaak drij-

HUMANIST

voortzetting van Mens en Wereld

Tweewekelijkse uitgave van de stichting 'de humanistische pers'

Jaargang 27 nummer 12
24 juni 1972

Redaktrice:
Josephine Vonk

Redaktieraad:
Mevr. P. Hienekamp,
R. de la Rie,
H. J. Roethof,
H. Wiedeman.

Redaktiesekretaris:
F. C. van Soesbergen,
Paulus Buyslaan 23, Amersfoort,
telefoon 03490-16474

Lay-out: Gerard Voet
Druk: Storm - Utrecht - Maarssen

Administratie, abonnementen en advertenties:
Postbus 114, Utrecht,
telefoon 030- 318145
postgiro 58 t.n.v.
'de humanistische pers', Utrecht.

Abonnementsprijzen per jaar:
Nederland, andere EEG-landen,
Suriname en Ned. Antillen f 15,—
Overige landen f 17,50
Losse nummers f 0,75

In dit blad ingenomen standpunten zijn niet noodzakelijkerwijs die van het Humanistisch Verbond.

vende heeft gehouden draagt nu met een verlicht en met een opgewekt gemoed de verantwoording over aan een nieuwe redakteur. Verlicht omdat een tijdelijk redaktieschap dat steeds in onderling overleg tijdelijk werd verlengd, nu een vaste vorm krijgt binnen het vaste bestel van het HV, wat HUMANIST alleen maar ten goede kan komen, en opgewekt omdat HUMANIST nu met alle instemming het Centraal Bureau wordt binnengeloodst, waar het werk onder leiding van de nieuwe redakteur, Franklin van Galen Last, wordt voortgezet.

Dank aan de Donor

Jan de Leede heeft, als redakteur van IN EN OM, afscheid genomen van zijn lezers. Met een beetje weemoed, zoals hij schrijft, om het verdwijnen van zijn krantje. Ik begrijp dat gevoel wel, maar ik deel het niet. Dank zij het werk van Jan de Leede krijgt HUMANIST de bloedtransfusie die nodig is. Hij blijft meewerken aan HUMANIST. De lezers van IN EN OM zullen deze donor zeker niet in de steek laten nietwaar? En dus onmiddellijk op het Centraal Bureau laten weten dat zij, op hun beurt, het hunne bijdragen om HUMANIST te maken tot wat wij er allemaal van verwachten: een blad dat lastige, kritische individualisten het gevoel geeft dat er meer lastige kritische individualisten zijn dan zij hadden kunnen vermoeden. Een blad dat bedachtzame, beschouwende mensen het gevoel geeft dat er meer langzame, beschouwende mensen zijn dan zij hadden kunnen vermoeden. Kortom, een blad in de marge van de grote dag- en weekbladen, dat zich kan permitteren vraagtekens te plaatsen bij onomstotelijk lijkende opvattingen, dat u regelmatig op de hoogte stelt van wat er binnen het verbond gaande is, en dat alles maar met een doel: u te laten merken dat dat Humanistisch Verbond er waarachtig niet voor niets is.

josephine vonk

VOLGENDE
HUMANIST
15 AUGUSTUS

Enerzijds vanwege de ombouw van de Humanist tot een blad voor alle leden, anderzijds vanwege de vakanties van de betrokken medewerkers zal het volgende nummer 15 augustus uitkomen.

Humanistische psychologie: uitdaging

door Gerard Kosse en Wim Romeijn

De naam

De naam *humanistische psychologie* — in het Engels meestal aangeduid als Humanistic Psychology of als Third Force — wekt bij sommigen de indruk dat het wel (iets) van het Humanistisch Verbond zal zijn. Dit is beslist *niet* het geval. Wel hebben HV-leden en zij die zich als humanistisch psycholoog aandienen levensbeschouwelijk bezien veel gemeen. Dat zal verderop wel blijken. De psychologen die zich *humanistisch* noemen doen dit omdat het woord zelf geassocieerd wordt met begrippen als menselijke waardigheid, verantwoordelijkheid, zelfverwerkelijking en dergelijke. Dit nu zijn alle onderwerpen waarmee de humanistische psycholoog zich beroepshalve bezighoudt.
De vraag rijst onmiddellijk of andere psychologen dat dan niet doen. Als antwoord hierop is het goed erop te wijzen dat er tot het verschijnen van de humanistische psychologie eigenlijk maar twee belangrijke psychologische stromingen waren:
Ten eerste: de behavioristische psychologie die het accent legt op meetbaar gedrag en er daarbij vanuit gaat dat alles een kwestie van conditioneren is,
ten tweede: de psycho-analitische stroming (Freud) die ervan uitging dat de mens eigenlijk een mechanisme is waarin allerlei krachten (driften) om de voorrang strijden.
Beide stromingen hebben gemeen dat zij een nogal negatief, pessimistisch mensbeeld hebben.[1]) De begrippen menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid nemen in deze wetenschapsopvattingen geen plaats in.
De humanistische psychologen betrekken deze begrippen daarentegen wel in hun theorievorming en onderzoek.
Om een duidelijk onderscheid te maken tussen deze richting en de twee andere genoemde wordt de humanistische psychologie ook wel de Derde Weg (Third Force) genoemd.

De relatie met de filosofie

Hiermee zijn we aangeland bij de kern. Het gaat namelijk om het probleem van het mensbeeld dat men hanteert. Ingebouwd hierbij is het postulaat van de vrijheid. Dit in tegenstelling tot dat der noodzakelijkheid (van de oudere psychologieën). Dus, met andere woorden, het dynamische van de humanistische psychologie tegenover het statische, het onveranderlijke van de andere stromingen.[1])
Als individu nu, heeft men die vrijheid zelf in handen. Dit schept verantwoordelijkheid. Hij is dus niet een produkt van omgevingsinvloeden (behaviorisme) of een speelbal van mechanische krachten/driften (psychoanalyse). Het individu bevindt zich in een constant wordingsproces. Hij groeit, hij is creatief bezig, hij wordt zichzelf. Dit verloopt niet altijd optimaal. Met het voorgaande in het achterhoofd kunnen dan ook facetten van het menselijk bestaan, zoals vervreemding en eenzaamheid, worden aangepakt.
De oudere psychologieën hielden zich voornamelijk bezig met de negatieve aspekten van de persoonlijkheid. Voor een groot deel is dat veroorzaakt door het ongelukkige feit dat zij gebruik maken van een zgn. *medisch model*. Dit houdt — onder meer — in dat problemen meteen worden bestempeld als ziektes. De weerslag hiervan is te vinden in een eindeloze reeks publikaties over 'afwijkingen' en negatieve uitingen zoals bijvoorbeeld agressie. De gezonde mens komt niet of nauwelijks aan bod.
De humanistische psychologie daarentegen houdt zich juist per definitie bezig met de positieve kanten van de mens. Voor het eerst verscheen de gezonde mens ten tonele als objekt van studie. Vanuit zijn dispositie heeft het individu de mogelijkheid identiteit te verwerven (zelfverwerkelijking) en kreatief te zijn.
Opvallend daarbij is, dat de gezonde mens in staat blijkt bestaande denkmanieren te doorbreken, zijn mening te veranderen en tegenstellingen met elkaar te verzoenen.
Maslov, een der grondleggers van de humanistische psychologie, legt hier sterk de nadruk op.[2]) Hij merkt daarbij echter op dat naar zijn mening slechts 1 à 2 procent van de mensen in onze samenleving bestempeld kunnen worden als echte zelfverwerkelijkers. Dit lage cijfer zou voor een groot deel te wijten zijn aan de negatieve invloed die de maatschappij op veel individuen uitoefent. De studie van de relatie individu - maatschappij is dan ook in volle gang.[3])

Onderwerpen van studie hierbij vooral vraagstukken die de oudere psychologen hebben laten liggen. Kwalitatieve onderwerpen als liefde, kreativiteit, zelfverwerkelijking, autonomie, verantwoordelijkheid, identiteit, bewustzijnstoestanden, worden sterk benadrukt. Bekende namen op deze terreinen van studie zijn Goldstein, Fromm, Horney, Rogers, Maslov, Allport en Bühler.[4])

Toepassingen in therapie, onderwijs en anderszins

Therapie: Voor de geestelijke gezondheidszorg betekent de humanistische psychologie onder meer, dat de cliënt/patiënt niet meer wordt benaderd door een autoritaire ge-

neesheer die de oplossing van de problemen van de patiënt bij de hand meent te hebben. De therapeut (counselor) manipuleert niet. Hij helpt zijn cliënt slechts bij diens zoeken naar een eigen oplossing *(cliënt-centered)*. Carl Rogers was de grondlegger van deze non-directieve benaderingswijze; we spreken dan ook van de Rogeriaanse therapie. De nog vrij jonge Gestalttherapie is ontstaan door het werk van Frederick Perls. Ook hier ligt de nadruk op positieve richtingen en doelstellingen in het leven. De Gestalttherapeut vraagt de cliënt om te specificeren welke veranderingen hij in zichzelf zou wensen, probeert hem te helpen zich te realiseren wat de vervulling van zijn wensen belemmert en geeft hem de gelegenheid tot experimenteren en veranderen.
Bij het ontplooien van zijn werk is Perls sterk beïnvloed door de Gestaltpsychologie. In tegenstelling tot de psychoanalyse benadrukt de Gestalttherapie het 'hier en nu', en is niet het verleden van de cliënt het onderwerp van de therapeutische aanpak. De bewustmaking van waarneming in het hier en nu door alle zintuigen, van de motoriek en de gevoelens vormt de kern van het therapeutische bezig zijn. Alleen door verveling en angst in het heden te beleven komt men er achter wat men vermijdt en wat zijn mogelijkheden blokkeert. Deze nadruk op het heden resulteert in een 'humanistisch hedonisme' waarbij besef van de tijdelijkheid en van de dood de ervaringen van het leven versterkt.[5]) Deze nadruk op het heden houdt niet in dat veranderingen ongewenst zouden zijn. Integendeel in *The paradoxical Theory of Change* (in 5) wijst Beisser erop dat verandering plaatsvindt als men wordt wat men is.

Onderwijs

Onder de benamingen 'humanistic education' en 'confluent education' vinden we een ander gebied van toepassing: het onderwijs. Veel onderwijsvernieuwingen zijn in deze hoek onder te brengen. Rogers formuleerde enige belangrijke gedachten in zijn boek *Leren in Vrijheid*.[6]) Onder meer benadrukt hij hier het belang van de affektieve betrokkenheid bij het leerproces.
Als humanistisch psycholoog heeft hij een optimistische, een positieve kijk op het lerend individu. Hij gaat ervan uit dat de mens in gunstige omstandigheden tot de juiste keuzen komt om zijn problemen op te lossen:

Van buitengewoon belang voor het leerproces, waarbij men niet alleen aan onderwijs maar ook aan sensitivitytrainingen en psychotherapie moet denken, is de persoon van en de relatie met de leerbegeleider. Het allerbelangrijkste is, dat de persoon echt is, dat wil zeggen niet een rol speelt maar zichzelf is met alles wat daaraan positiefs en negatiefs en emotioneels en irrationeels aan is. De lerende moet zich bovendien gewaardeerd en aanvaard voelen en ervaren dat hij begrepen wordt. Is dat zo, dan leert een lagere-school leerling op het direkte vlak van lezen-schrijven-rekenen al meer en sneller dan wanneer hij zich onbegrepen voelt. Bovendien worden de kinderen zelfstandiger, spontaner, kreatiever en ontwikkelen ze zich meer als persoonlijkheidjes.[7])

Brown houdt in zijn boek *Human teaching for Human learning* [8]) een pleidooi voor een integratie van gevoelens en verstandelijke aspekten. Dit houdt onder andere in dat de leerling aktief betrokken is bij het leerproces. Er wordt niet klakkeloos tegen hem aangepraat, maar hij is aktief bezig. Hij ervaart. Brown stelt in zijn boek dat we groeien en wijzer worden door werkelijke ervaringen. De meeste leerstof is echter taaie intellektuele kennis. Maar omdat die kennis is voortgekomen uit menselijke ervaringen, kan de leerstof ook weer daar naartoe teruggebracht worden. In het door Browns instituut gepubliceerde materiaal [9]) komen we ettelijke voorbeelden tegen van 'confluent education' in de klas. In alle gevallen wordt ernaar gestreefd de leerlingen (van kleuterschool tot universiteit) al hun zintuigen te laten gebruiken, hun motoriek en hun verstand.

Het is duidelijk dat in de doelstellingen van 'confluent education' melding gemaakt wordt van het streven de 'leerlingen te helpen meer zichzelf te worden, vrijer te worden en hen te helpen hun verantwoordelijkheidsgevoel te ontwikkelen.' Er dient een evenwicht bereikt te worden. Te veel verantwoordelijkheid onderdrukt de vrijheid om te veranderen en leidt daardoor tot een autoritaire staat. Te veel vrijheid kan tot chaos en anarchie leiden. Vandaar dat individuen moeten leren om beide te kombineren.

Humanistische psychologie in de praktijk

Op andere terreinen dan onderwijs en therapie is de invloed van de humanistische psychologie vooral merkbaar waar het gaat om sensitivitytrainingen, onderzoek naar veranderde bewustzijnstoestanden door druggebruik, meditatie-oefeningen, hypnose, paranormale verschijnselen en kreativiteitstrainingen.
De maatschappelijke konsekwenties van de bevindingen van de humanistische psychologie zijn talrijk, zoals uit het voorgaande al is gebleken. Bevreemdend is echter te zien dat de humanistische psychologie wel aandacht heeft voor wat er in allerlei instellingen als scholen, huwelijken en kerken belemmerend werkt op de ontplooiing van het individu, maar dat de volgende stap, de sociale aktie namelijk, nog zo weinig wordt gezet.

Situatieverkenningen

In de Verenigde Staten verschenen tijdens en meteen na de Tweede Wereldoorlog al verschillende publikaties (Rogers, Maslov, Moustakas). Het duurde echter tot 1962 voordat men een organisatie voor humanistisch psychologie oprichtte: *Assocation for Humanistic Psychologie* (AHP, 416 Hoffman Street, San Francisco, California 94114).
Sindsdien schoten er overal instituten en trainingscentra als paddestoelen uit de grond. Naast de stroom boeken verschijnt er nu ook een tijdschrift *Journal for Humanistic Psychology* en publiceren verschillende instituten Newsletters. Al met al lijkt de humanistische psychologie zich in de Verenigde Staten een stevige plaats verworven te hebben.

In Nederland is dit beslist nog niet zo. Enkele pogingen in het verleden om tot een organisatie te komen, mislukten. Maar er worden wel duidelijke vorderingen gemaakt: Zo is er aan de Groningse Universiteit een lektoraat in de humanistische psychologie (dr. G. Huizinga), binnen het psychologisch laboratorium van de Leidse Universiteit is de humanistische psychologie in opkomst en in de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam werken een groep aktieve psychologiestudenten en afgestudeerden (De Ronde Regenboog), die ook informatie verspreidt naar niet-universitaire instellingen en belangstellenden. Tot hun doelstellingen behoort onder meer het opsporen en bundelen van humanistisch psychologische trends in ons land.[10])
Binnen het psychologisch laboratorium van de Leidsche Universiteit is de humanistisch psychologische beweging ook in opkomst.

Bibliografie:

1. E. Fromm, De zelfstandige mens, Erven J. Bijleveld,
2. A. Maslov, De psychologie van het menselijk zijn, Lemniscaat 1971.
3. Carl Rogers, Individueel, Stichting Uitgeverij N.V.S.H., 1971, 's-Gravenhage.
4. Sutich and Vich (eds.), Readings in humanistic psychology, The Free Press, New York, 1969.
5. Fagan and Shepherd (eds.), Gestalt Therapy Now, Harper & Row, Colophon edition 1971.
6. Carl Rogers, Leren in vrijheid, De Toorts, Haarlem 1971.
7. Johanna Fortuin, Kinderen achter hun nieuwsgierigheid aan laten jagen, in 'Student', 8e jaargang, no. 8-82, april/mei '72.
8. George I. Brown, Human teaching for Human learning, The Viking Press, New York, 1971.
9. Materiaal over lesprogramma's, trainingen enz. van de hand van Prof. G. I. Brown en medewerkers: Ter inzage op het Psychologisch Laboratorium, afd. Vondelstraat 103 te Amsterdam; binnenkort opvraagbaar bij De Ronde Regenboog, postbus 10714, te Amsterdam.
10. Bij Lemniscaat verschijnt een reeks vertalingen van werken van Maslov, Moustakas en Rogers.

JEZELF IN RELATIES (Trainingsgroep)

Enkele alleenstaanden en echtparen hebben erop aangedrongen, dat wij een groep vormen onder leiding van een trainingsdeskundige.
Wat men zoekt, is een verheldering en verruiming van het persoonlijk funktioneren.
'Ik leef zo warrig, er is niets dat ik afmaak' — 'Ik ben niet direct en open in m'n kontacten' — 'Ik loop telkens vast in m'n relaties met de andere sekse'.
Uitspraken als deze hebben de aanleiding gevormd.

Op maandagavond 4 september 8 uur komt de groep voor 't eerst bijeen in het Erasmushuis, Oude Gracht 152 Utrecht. De kosten per deelnemer zullen ca. *f* 10,— per avond bedragen, men moet wel voor de cursus in z'n geheel inschrijven, zij het na een nog vrijblijvende avond ter kennismaking.
Wij zijn op zoek naar een gespecialiseerde train(st)er. Deze kan echter pas definitief gevraagd worden, als er voldoende toezeggingen zijn voor deelname.

Aanmeldingen zijn mogelijk tot 1 september bij de geestelijk raadsman in algemene dienst: Paul Kruyswijk, Oude Gracht 152, tel. 030 - 318145, 9-12 v.m.

Aspekten van vormingswerk

door Simon Radius

Het vormingswerk van het Humanistisch Verbond vindt plaats in de scholen (humanistisch vormingsonderwijs), in het leger (in het kader van de geestelijke verzorging voor militairen), in de gevangenissen (idem voor gedetineerden), in de plaatselijke afdelingen (lezingen en kursuswerk voor volwassenen en jongeren) en is in ontwikkeling in de ziekenhuizen en bejaardentehuizen. Tot aan het kongres 1969 lag het zwaartepunt van dit vormingswerk op de geestelijke vorming vanuit de humanistische levensbeschouwing gericht op niet-godsdienstigen.

Na de aanvaarding van de beleidsnota op het kongres van mei 1969 zou meer aandacht worden besteed aan het vormingswerk voor volwassenen dat bovendien een meer op de maatschappelijke aktualiteit gericht karakter moest krijgen. Daarnaast ontwikkelde zich op andere en jongere bevolkingsgroepen gericht maatschappijkrities vormingswerk. De uitvoering van deze maatschappijgerichte doelstellingen leidde in het HV op alle fronten (afdelingen, funktionarissen, hoofdbestuur, stichtingsbesturen) tot stormachtige diskussies. Daarbij werd steeds teruggegrepen op enerzijds de geschiedenis van het HV en de daarbij behorende doelstellingen (geestelijk centrum zijn voor buitenkerkelijken, emansipatie strijd ten behoeve van niet-godsdienstigen, strijd tegen het zogeheten waardenverval) en anderzijds op de funksie van het humanisme na vooral de aksiejaren 1960/70 en de plaats die daarbij het Verbond inneemt dan wel in zou moeten nemen. Na de emansipatie voor de niet-godsdienstigen is nu het uur aangebroken voor de emansipatiebehartiging van de mens. De ontmanteling van de levensbeschouwelijke organisaties is begonnen. Zij zullen daarop een antwoord moeten vinden. De beleidsnota geeft op het punt van die meer maatschappelijk gerichte vorming weinig houvast. Naast omschrijvingen als 'helpen aan de humanisering van de maatschappij', 'helpen aan de humanisering van de mens', vindt men verbale eksplosies als 'mensen zullen geholpen moeten worden te durven uiteindelijk (!) op zichzelf en op elkaar terug vallen in een onbegrijpelijke wereld waarin godsdienstige antwoorden of oplossingen hen niet meer aanspreken' (blz. 10). Men vraagt zich dan wel af op wie de mensen dan vóór die tijd moeten terugvallen. Evenmin kon de nota voorzien dat zich op psychohigienies terrein allerlei ontwikkelingen zouden voordoen, die van grote betekenis voor het vormingswerk zouden worden: de nota gaat nog uit van een vrij simpele indeling in 'vorming' en 'verzorging' en stelt, dat 'de mens die worstelt met problemen van geestelijke aard die mogelijkerwijs de ontplooiing van zijn mens-zijn in de weg staan, in een geestelijke verzorgingssituatie komt te staan'. Ook de binnen de vormingsstichting gehanteerde omschrijving van vorming loopt enigszins achter: 'onder vorming wordt verstaan het stelselmatig bezig zijn om mensen te helpen zichzelf te ontplooien in relatie met anderen en de samenleving'. *Zelf*ontplooiing, weliswaar in relatie tot de omgeving. De definitie vormt m.i. een soort eindpunt in de geschiedenis van de individualistiese benadering van het vormingsbegrip. Na de jaren 70 wordt de aandacht veel meer gericht op het kader zelf waarbinnen die ontplooiing plaats moet vinden: de maatschappijstruktuur gaat op de korrel en wordt in het radikale denken als de grootste hindernis voor de ontplooiing van de werkelijk vrije mens ervaren. Vormingswerk dat zichzelf serieus neemt moet anno 1972 uitgaan van de enorme afstand tussen de normen en de feitelijke werkelijkheid. Deze boven-individualistiese vertaling van het begrip ontplooiing leidt niet voor niets tot een verlegging van het zwaartepunt naar het groepsgebeuren en allerlei soorten van groeps- en aksiewerk.

Wanneer het HV zich kan ontwikkelen van een belangenbehartigingsvereniging voor buitenkerkelijken tot een open organisatie die samen met anderen strijdt voor de vrijmaking van de mens (in de zin van het menselijk maken van de wereld en van de mensen) dan heeft dat konsekwenties op alle terreinen waar het HV werkzaam is en vooral ook op allerlei soorten van doelomschrijvingen en motivaties-om-mee-te-doen. Hier interesseren ons alleen een aantal gevolgen die een en ander heeft voor het vormingspakket van het Verbond. Bezinning, zelfontplooiing en kreativiteitsbevordering kunnen dan niet meer de enige pijlers zijn van het vormingswerk, maar dan zullen sentraler komen te staan: *maatschappelijke bewustwording* (hoe werkt macht, demokratie, indoktrinatie, funksie van het parlement, maatschappelijke klassen, etc.), *mentaliteitsverandering* (eigen funksioneren krities bekijken, hoeveel risiko's wil je lopen, etc.), *politisering* (bewustwording van groepsmatig optreden bij de herstrukturering van woon-, leef- en werksituaties, strijd tegen de hiërarchieën, etc.), en *aksie* (binnen- en/of buitenparlementaire aksie, hetzij uit protest, of als pressie, of als demonstratie). Het verruimen van de kaders waarin de mens moet leven en werken kan dan weer leiden tot grotere (ook individuele) vrijheid. Want om de vrije mens blijft het gaan.

Zo is vorming in de laatste jaren een steeds meer op de verandering gerichte bezigheid geworden. In welke richting en mate men wil veranderen wordt dan voor sommigen uitgezocht in de wetenschap der verandering (agologie) en voor anderen bepaald door de mens- en maatschappijbeschouwing. Het werken met kinderen (bestudeerd onder het hoofd pedagogiek), met volwassenen (andragogiek) en bejaarden (gerontologie) is voor alles veranderingsarbeid (agogies werk): het veranderen van meningen, mentaliteiten, attitudes. Agogiese arbeid kan men dan eventueel grof aanduiden als het op gang brengen van een doelgericht verklarings-, beinvloedings- en veranderingsproces dat zich in allerlei soorten van groepsgebeuren voltrekken kan en dat ergens ook in maatschappelijke veranderingen moet uitmonden. Niemand kan overigens veel doen met welke definitie dan ook. De mentaliteit die uit een omschrijving blijkt is misschien belangrijker dan het woordgebruik.

Het zal duidelijk zijn dat vormingswerk, zo opgevat, een enorm terrein bestrijkt, dat helemaal uit de oude begrenzingen is geschoten. Vorming is geworden tot het werken aan het welzijn van mensen. Voor het vormingspakket van het HV betekent dit dat er nieuwe stellingen moeten worden betrokken: de tegenstelling/onderscheiding h.v.o. - vorming-geestelijke verzorging is geen bruikbare werkonderscheiding meer en dient in een totaalpakket te worden ondergebracht, dat beheerd wordt door plaatselijke en landelijke agogiese werkgroepen. In Amsterdam voltrekt deze ontwikkeling zich al enigermate binnen het studentenraadswerk. De agogiese werkgroepen kunnen een begeleidende en inspirerende funksie hebben en dienen m.i. te worden samengesteld uit getrainde vrijwilligers, deskundigen met specifieke inbreng en stafleden. De algemene doelstelling kan zoiets zijn als het helpen processen op gang te brengen waardoor mensen meer situatiebewust in het leven staan. Zo ontstaan groepen van mensen die allen welzijnswerkers zijn. En de instellingen waaraan zij verbonden zijn ontwikkelen zich van levensbeschouwelijke organisaties tot instituten voor welzijnswerk.

Allerlei grensafbakeningen tussen *onderwijs* (instruksie, kennisoverdracht, informatieverschaffing, dokumentatie, etc.), *vorming* (bewustwording van jezelf, de ander en de omgeving), *samenlevingsopbouw* (buurt en wijkwerk in een gezamenlijk werken aan de woon- en werksituatie), en *psychohygiëne* (individuele en kollektieve hulpverlening bij uit de hand lopende ontwikkelingen, lagedrempelwerk, sosjale joenits, wetswinkels, etc.) worden vloeiend, waarbij echter opgemerkt dient te worden dat de onderwijsvernieuwing zich nog in hoofdzaak binnen de bestaande onderwijskaders afspeelt. Om hier een stootje te geven, dat zou een taak voor het HV kunnen zijn en/of voor een vernieuwd hvo (humanistisch vormings onderwijs).

Welzijnsaktiviteiten zullen zich n.m.m. vooral rond drie themagebieden voltrekken:

1. het opnieuw bepalen van de plaats die een ideologie, een levensbeschouwing, een geloofsovertuiging inneemt bij veranderingsstrategieën, waarop de oude instellingen merendeels niet kunnen inspelen omdat zij gewend zijn de belangen van hun achterban te behartigen.
2. het ontwikkelen van andere, van veranderde, van alternatieve gedrags-, omgangs- en denkpatronen
(makrobiotiek, meditatie, yoga, zen, sensitivity, relatietrainingen, geestverruimende middelen, problemen van underground en tegenkultuur, het zoeken naar rijkere vormen van ekspressie dan alleen de bleke taktiese, verbale, intellektualistische en rationalistiese).

Voor vele humanisten betekent dit laatste onderdeel vooral een herbezinning op hun bastion van de Rede.
3. dienstverlening aan allerlei aksiegroepen (beschikbaar stellen van ruimte, materiaal, mankracht, service in de vorm van trainingen (inhoudelijk en relationeel), dokumenteren, koördineren, voeden en begeleiden, etc.).

We zouden dan tot de volgende werksoorten kunnen komen binnen het veranderingsterrein:
1. agogiese aktiviteiten die gericht zijn op de levensbeschouwelijke aspekten en op de levensbeschouwelijke organen zelf
2. relationeel gerichte veranderingsarbeid
3. politiserende veranderingsarbeid.

Toegepast op een deel van het takenpakket van het HV kunnen de volgende overwegingen misschien van belang zijn.

Levensbeschouwelijk gerichte veranderingsarbeid

Onder dit hoofd wordt de inhoud en de funksie van een levensbeschouwing onder de kritiek van de veranderingskategorie gebracht. Een stelling zou kunnen zijn, dat die levensbeschouwing goed is die effektieve veranderingen weet te bewerkstelligen in de richting van menselijke vrijheid en menswaardig samenleven. Een visie die de levensbeschouwing als de drager van het persoonlijk gedragspatroon beschouwt geeft nog blijk van geloof in individualistiese ontplooiingsteorieën, die geen ernst maken met de onderdrukkende situatie waarin mensen leven, niet alleen in Vietnam, maar erg dicht bij huis in onze eigen fabrieken, bedrijven en kantoren. Angst de baan te verliezen bepaalt het gedrag in hogere mate dan een feestelijke lijst van waarden en normen, die alleen maar inventariseert hoe het zou moeten zijn. Een levensbeschouwing die voorbijgaat aan de maatschappelijke oorzaken van gedrag kan dan ook geen hoge veranderingswaarde hebben.
Een tweede taak voor een funksionele levensbeschouwing zou kunnen zijn om de steeds weer terugkerende tegenstelling tussen mensgericht en struktuurgericht veranderingswerk aan de orde te stellen. Mensen maken bepaalde strukturen (of laten na die te maken) omdat ze dat willen. Daarna worden die strukturen de mensen de baas uit hoofde van tal van redenen (men wil bv. vooruit komen en produseert dan het daarop gerichte gedrag).
De strukturen gaan dan zelf gedragsbepalend werken, er ontstaan tegenstellingen tussen wat een mens wil en wat hij moet en daar leert hij weer mee te leven. Tenslotte is hij zo gekonditioneerd dat hij het gevoel kan hebben vrij te zijn. Dan is die struktuur niet meer zomaar te veranderen: je kunt niet jezelf uit het water trekken. Een belangrijk onderdeel van mentaliteitsverandering is dus het voorwerk: bewustmaken van de inhumaniserende werking van de door onszelf gemaakte sistemen en subsistemen (gezin, school, vrijetijdsektor, werksituatie, enz.). Het is jammer dat de kloof die is ontstaan tussen 'moralisten' en 'aktivisten' c.q. 'mentalisten' en 'strukturelen' tot nu toe niet als een soort luchtspiegeling is herkend. 'Werken aan jezelf' en 'werken aan een aksie' liggen eerder in elkaars verlengde dan dat zij elkaar bijten. Ook zijn de motieven om in een aksiegroep mee te gaan doen niet alleen van ideologies-strukturele aard: wat vaak in hoge mate meespeelt is behoefte aan steun en waardering, geldingsdrang, machtsbeleving, ruziebehoeften, persoonlijke kreativiteit, eerzucht, verzethouding. Zoals 'bezinning' steriel blijft als deze niet mede maatschappelijke samenhangen in de refleksie opneemt, zo blijft aksiewerk steriel als men weinig inzicht heeft of wil hebben in de eigen diepere motivaties.

Er is dacht ik behoefte aan een funksionele levensvisie die welzijnswerk en veranderingswerk een goede basis kan geven. Dat kan m.i. alleen door een humanitaire waardenvisie die de fundamentele partisipatie van de mens aan zijn woon-, werk- en leefsituatie tot de sentrale inhoud van de visie maakt zodat de verbetering van deze situatie daadwerkelijk kan worden nagestreefd. De instituten die deze visie institutionaliseren kunnen deze funksie alleen krijgen wanneer zij het partisipatiebeginsel ook in hun interne struktuur hebben toegepast.
Op deze plaats moet dan ook een nieuwe visie op het hvo ontwikkeld worden: als we naar een open maatschappij toe willen waarbij de scheidingslijnen tussen mensen en groepen en klassen verdwijnen dan vervagen vanzelf allerlei levensbeschouwelijke tegenstellingen. Als de mens zelf sentraal komt te staan gaan de meeste levensbeschouwingen op elkaar lijken. De slag om de achterban valt goeddeels weg, want de achterbannen willen op de fundamentele punten het zelfde: een menswaardige samenleving. We zien dan ook dat de mensen zich niet meer zo gedwee in hokjes laten indelen. Anderzijds zie je, nu het echt gaat spannen, dat randgroepen (en die blijken een vrij grote aanhang te kunnen ronselen) zich op de oude levensbeschouwelijke bastions gaan terugtrekken (oprichting van de evangelische omroep, verzet tegen de ene vakbeweging, verzet tegen de ene partij op bijbelse grondslag, het Gijsen-effekt, de Jesus-movement, enz.). En zo ontstaan dan nu binnen konfessionele kringen van allerlei kunne protesten tegen de open school of de samenwerkingsschool: men wil weer die oude beslotenheid terug, de identiteit gaat zo verloren, terug naar het uitdiepen van levensbeschouwelijke tegenstellingen. Zo kunnen nieuwe wegen van onverdraagzaamheid en levensbeschouwelijke dwang geëffend worden. Een funksionele humanistiese visie moet dan ook m.i. voor die open school pal staan en daaraan het hvo ondergeschikt maken. Getuigen en belijden is altijd al een zaak met dubbele bodem geweest. Een funksioneel humanisme bestrijdt al die abstrakte overtuigingen die tot identiteitsneurosen leiden en die afleiden van het verwerkelijken van volle relaties. Noch in het onderwijs noch in het vormingswerk brengen deze belijders een specifieke deskundigheid in het werk in. Daarom moeten we blij zijn met Gijsen, want hij maakt het allemaal weer mooi zichtbaar. En het zijn juist de dogmatische figuren, die de slechting van allerlei niet ter zake doende levensbeschouwelijke bastions zullen bevorderen. Het hebben van een inspiratie is niet zo belangrijk, maar wel het geïnspireerd bezig zijn.

Relationeel gericht agogies werk

Hierbij gaat het om het zich bewust worden van je relaties met anderen en van je eigen wijze van funksioneren in een groep. Vanuit het groepsgebeuren in de hier-en-nu situatie worden bewustwordingsprocessen aangezwengeld waardoor nieuwe mogelijkheden kunnen ontstaan om meer bevredigend met anderen te funksioneren. Daarbij zijn verbale technieken ontstaan (relatietrainingen, sensitivity-trainingen, taakgerichte trainingen, rollenspelen, intergroepsprojekten); terwijl ook kommunikatievormen zijn ontwikkeld die op niet in taal uitgedrukte omgang berusten (nonverbale ekspressie, mime, gebaar, enz). In het HV wordt dit groepswerk op verschillende plaatsen toegepast: vanouds bij de training van vormingsleiders en raadslieden, bij het studentenraadswerk in Amsterdam en Eindhoven, bij de trainingen voor leden van Hashgroepen, trainingen die opgenomen worden in plaatselijke kursuspakketten. De stichting Xoelapepel organiseert speciale trainingen. Tal van vormingssentra en mimescholen hebben deze groepstrainingen in hun programma opgenomen. Dit 'ontmoetingswerk' is sterk mensgericht, maar er ontwikkelen zich ook gepolitiseerde varianten, waarbij voor de verklaring en verandering van gedrag niet alleen de relaties onder het mes komen, maar waarbij ook steeds de terugkoppeling plaats vindt van het gedrag naar de maatschappelijke oorzakelijkheden.
Trainingen hebben doorgaans dit effekt dat mensen gaan inzien dat hiërarchiese verhoudingen niet behoeven te bestaan om een groep goed te laten funksioneren. Het gevoel dat je allemaal gelijk bent, dat allerlei drempels wegvallen, dat je een ander werkelijk ontmoet hebt kan zo sterk doorwerken, dat mensen — in de eigen situatie teruggekomen — allerlei kontaktmoeilijkheden ondervinden. Deze trainingen kunnen de mensen dus wel degelijk onrustig maken en vele bedrijfstrainingen hebben dan ook wel deze averechtse werking want vele bedrijfstrainingen hebben juist als oogmerk, dat de mens in het bedrijf beter gaat funksioneren. Ook in het HV hebben de intensieve gedachtenwisselingen en konfliktsituaties vele mensen onrustig gemaakt omdat zij na een weekend met een grote veranderingsbelustheid de werksituatie weer gingen opzoeken.
Vooral op het punt van de veranderingswaarde die deze trainingen hebben spitsen zich de controversen toe tussen 'mentalisten' en 'strukturelen'. Dat kan men in elke trainingsgroep opmerken. De vraag is immers of je door middel van groepstrainingen een dusdanige mentaliteitsverandering bij mensen kunt veroorzaken dat zij bereid zijn tegen de harde bevelstruktuur in de woon- en werksituatie te gaan optreden. Dan gaat men risiko's nemen die diep in kunnen snijden in het persoonlijk leven. Vaak willen wij de dingen wel anders, maar dan laten we het maar zo omdat we de risiko's niet willen aanvaarden. Dat moeten we dan wel goed onder ogen durven en kunnen zien. Een tweede moeilijkheid waardoor we de veranderingswaarde van groepstrainingen niet zuiver kunnen beoordelen is, dat de inhoud van de gezamenlijke strijd voor een betere samenleving zo moeilijk bespreekbaar gemaakt kan worden: de diskussie ligt vol voetangels en klemmen, vol stereotiepen, vooroordelen en blokkades zodat er maar moeilijk een front is te vormen van veranderaars die eensgezind zijn in hun kritiek op het bestaande én in hun strategie op korte en lange termijn voor het nieuwe dat komen moet. Veel goede wil gaat dan in een woordenstrijd en in een elkaar niet begrijpen roemloos onder. En dan ontstaat er een groot onmachtsgevoel, waardoor je het maar laat zitten.
Een andere bewustwording die bij trainingen kan ontstaan is dat konflikten een positieve betekenis kunnen hebben of krijgen. We leven maar al tezeer in groepen en andere eenheden waarbinnen konflikten geschuwd worden en snel worden weggemoffeld, of versluierd of door middel van vergadertechnieken of door hoog opgevoerde takt niet goed zichtbaar gemaakt worden. Wanneer er door trainingen meer mensen

komen, die de positieve betekenis van het doorpraten van konfliktsituaties hebben onderkend, dan is er een mogelijkheid geschapen tot de verbreding van opener omgang in deze toch wel kontakt-afhouderige samenleving.
Gevoelens van gelijkheid, afwijzing van hiërarchische strukturen, veranderingswil, risikobewustheid, afbraak van stereotiepen, grotere openheid — het zijn allemaal zaken die nauw samenhangen met de wil om een betere wereld te maken. En daarom dient het HV aan dit ontmoetingswerk grote aandacht te geven, omdat er een duidelijke humaniserende werking van uitgaat. Ook voor deze werksoort geldt dat een instituut alleen humaniserend kan werken als het de humanisering ook in de eigen interne struktuur heeft waargemaakt. Anders wordt het instituut ongeloofwaardig.

3. *Op politisering gerichte agogiese arbeid.*

Aktiviteiten werken politiserend wanneer zij ertoe bijdragen dat er bij mensen een groter bewustzijn ontstaat over de machtsverhoudingen in de samenleving en op de doorwerking daarvan in alle subsistemen (onderwijs, rechtspraak, leger, gezondheidszorg, gezinsleven, rekreatie, produktieverhoudingen, eigendom, enz.). Politiserende vorming vraagt om gepolitiseerde agogen. Doel van politiserende arbeid is een mentaliteitsverandering na te streven die vrede en vrijheid bevordert. Uitgangspunt is, dat geen abstrakte theorieën en normsistemen het menselijk gedrag bepalen, maar dat de verhouding van de persoon tot zijn maatschappelijke instituties en van de maatschappelijke instituties onderling bepalend is voor diens gedrag.
Dit uitgangspunt berust op de overtuiging dat mensen allen in een repressieve omgeving leven die kan variëren van stil tot zeer luidruchtig geweld. Hiervan moet de mens zich bevrijden om tot werkelijke ontplooiing te komen. Politiserende vormingswerkers hebben de neiging andere vormen van veranderingswerk, die niet direkt op akties uitlopen dan wel op minder polariserende wijze tegen de strukturen aangaan, als vrijblijvend te kenschetsen. We hebben er hierboven al op gezinspeeld dat dit een soort beroepsziekte is die waarschijnlijk met een geringe bewustwording over de dieper liggende persoonlijke motivaties om in aktiegroepen te gaan meedraaien samenhangt: zoals bezinning een vlucht kan zijn om niets te hoeven doen, zo kan aksievoeren een vlucht zijn om jezelf niet onder ogen te hoeven zien. Daarom is aksietraining en aksiebegeleiding noodzakelijk voorwaarde voor alle politiserende arbeid. We zeiden al dat alle veranderingswerk dat ernst maakt met zijn eigen doelstellingen en de mensen tot het doorbreken van grenzen brengt die hun ontplooiing in de weg staan, ergens op de macht van de maatschappelijke subsistemen stuit. Het Haags Vormingscentrum en de kwestie Siemens is daar een voorbeeld van. Ieder kan persoonlijke ervaringen hebben op dit punt als hij zich eens een keer in bv. de werksituatie solidair met anderen verklaarde.
In de praktijk blijkt dat allerlei groepen die prakties bezig zijn alternatieve leef- en werkvormen te ontwikkelen (anti-autoritaire kresjes, communes, socialisties onderwijsfront, kritiese leraren, enz.) allerlei moeilijkheden met elkaar moeten doorworstelen inzake de eksterne doelstellingen, persoonlijke doelstellingen, de gemotiveerdheid om mee te doen en allerlei andere interne tegenstellingen die in allerlei groepen op weer andere manier worden opgelost. Uit tal van trainingen is mij gebleken, dat ideologiese verschillen niet tot hooglopende ruziens aanleiding behoeven te geven, als de mensen elkaar mogen. Anderzijds ontbreekt het vele ideologen aan een helder inzicht in de grenzen waarbinnen je met agogiese arbeid de samenleving kunt veranderen. Wanneer je van een revolutiebegrip uitgaat waarbij de samenleving op vier punten radikaal veranderd moet worden:

a. socialisering van de produktiemiddelen, de gezondheidszorg, de grond enz.
b. afschaffing van centrale bestuursorganen en het scheppen van allerlei federatieve vormen van zelfbestuur
c. leren omgaan met elkaar onder afwijzing van machtsuitoefening over elkaar en onder doorbreking van de hiërarchiese strukturen
d. doorbreken van bestaande rolpatronen en verwachtingen vooral op het terrein van het gezinsleven en de loopbaanontwikkeling

dan is duidelijk dat het onder a en b genoemde niet door politiserende welzijnswerkers is te bereiken. Zij zullen er vrede mee moeten hebben, dat zij met het bereiken van het sub c en d genoemde hun handen meer dan vol hebben. Het veroorzaken van een revolutionair bewustzijn op deze gebieden vraagt voorlopig voldoende energie.

Binnen het HV is ook geprobeerd om politiserend vormingswerk van de grond te krijgen, waarbij de aktiviteiten gelanseerd werden onder de naam Humanisties Aksies Sentrum Holland (HASH). Het werk is klein gebleven omdat er maar weinigen zijn die zich hiervoor gemotiveerd voelen, en ook doordat de aktiviteiten door een waas van stereotiepen en vooroordelen werden bekeken. Binnen de werkgroepen maakt zich ook voortdurend merkbaar de tegenstelling tussen hen, die vooral op de binnentoer willen werken (de eigen bewustwording opvoeren) en zij die op de buitentoer willen (optreden naar buiten). Uit de ervaringen van de afgelopen twee jaren, opgedaan in Utrecht, Wageningen, Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Breda, Eindhoven, Deventer, Zwolle, Dieren en Almelo kan zonder meer gezegd worden dat door de andere wijze waarop Hash de publisiteit kan voeren, door de radikalere invalshoek van het kursus- en vormingswerk en door de losse wijze waarop de omgang met elkaar geregeld is en die op de bijeenkomsten duidelijk zichtbaar is, een ander en een veel jonger publiek wordt aangetrokken. Bewezen is ook, dát dit niet leidt tot een versterking van de achterban. Dit hangt echter meer samen met een aantal maatschappelijke prosessen die spelen en die in het begin kort zijn aangestipt. Het blijft daarom een belangrijke zaak om binnen het HV ruimte te blijven scheppen om uitingsvormen van een radikaal humanisme mogelijk te maken.

Tot slot wil ik er op wijzen, dat een welzijnsorganisatie als het HV ook in zijn kadervorming — want vrijwilligers gaan juist een grote rol spelen in de veranderingsarbeid — uit zou kunnen gaan van de voorgestelde driedeling. Er zal dus kadervorming moeten komen, die levensbeschouwelijk, relationeel en politiserend is gericht. Daarnaast is nodig training voor bestuurlijk kader. En aksietrainingen zouden ook op het eigen kader gericht moeten worden gegeven, al was het alleen maar om de kloof tussen moralisten en aktivisten kleiner te maken.

Rodesië

De PEARCE-kommissie konstateert dat de voorstellen voor een overeenkomst tussen de Britse regering en het Rhodesische bewind niet aanvaardbaar zijn voor de meerderheid van de bevolking van Rhodesië.
AMNESTY INTERNATIONAL vestigt er de aandacht op dat reeds lang 77 personen in de gevangenis zitten zonder dat zij een proces hebben gehad. Het zijn allen Afrikaanse nationalisten; sommigen worden al tien jaar vastgehouden op grond van de wetten op de noodtoestand.
Nu de Pearce-kommissie heeft gekonstateerd dat de voorstellen voor een overeenkomst onaanvaardbaar zijn, bestaat er nauwelijks uitzicht op spoedige vrijlating van deze mensen. Bovendien is het 'Review Tribunal', dat gemachtigd is om hun vrijlating aan te bevelen, sinds de aankondiging van de voorstellen voor een overeenkomst j.l. november niet meer bijeen geweest. Bij een normale gang van zaken zou het in februari rapport hebben uitgebracht, zodat de gevangenen al enkele maanden het recht ontzegd is om hun zaak te laten voorkomen voor het tribunaal. Amnesty dringt erop aan dat het tribunaal zijn zittingen onmiddellijk hervat en er speciaal gewicht aan hecht dat er sinds j.l. november geen beroep kon worden gedaan op het tribunaal.
Verder moet worden opgemerkt dat de gevangenen of de mensen die in hun bewegingsvrijheid zijn beperkt, zelfs als zij uiteindelijk worden vrijgelaten, belangrijke politieke rechten zullen missen. Wie de afgelopen tien jaar voor een aaneengesloten periode van meer dan zes maanden gevangen of in zijn bewegingsvrijheid beperkt is geweest, zal niet kandidaat mogen staan voor de verkiezingen van een Raad van Afrikanen. Aktief kiesrecht is ontnomen als deze perioden resp. 5 jaar en zes maanden waren. Zelfs als de meeste Afrikaanse nationalistische leiders onmiddellijk zouden worden vrijgelaten, zou het nog minstens tien jaar duren voordat zij kandidaat kunnen zijn bij de verkiezingen voor Afrikaanse Raden en vijf jaar voor het parlement. Zolang als de wetten op de noodtoestand van kracht blijven, kan het regiem tegenstanders uitsluiten van bepaalde vormen van wettige politieke aktiviteiten, door hen eenvoudig voor zes opeenvolgende maanden op te sluiten. Bij elke toekomstige diskussie over Rhodesië dient aan deze ernstige beperking van politieke rechten aandacht geschonken te worden.

Kreëren of Kreperen

door Paul Kruyswijk

erger dan we wisten

de dijken op breken staan, ziin ook de er en de kruidenier nodig bij de zand-en. En alle scholieren of kerkgangers. dijken breken. Wij wisten het en nu dt het ons voorgerekend. Wij wisten het de stinkende lucht, uit het bedorven er en door de lijken en de kinderlijkjes v — maar dat is in andere landen. ert kort is het neergeschreven in een to--overzicht op grond van statistieken en behulp van computers. De Club van e heeft het ons aangeboden en Wichers t het vakkundig nog eens samengevat in vorig nummer van Humanist.

rvóór dachten we soms nog even: Ik die ellende alleen als leek en in ons bevolkte land. Over het wereldgeheel het misschien nog mee, en de grote hten zullen het zover niet laten komen. n van ons hebben dat bij de opkomst Hitler ook gedacht.

de toename van bevolking en vervuiling ijfers voor ons staat, is opnieuw de wer-jkheid harder, dan we ons hadden voor-eld. En ook deze keer: als we het einde-goed gaan beseffen, zitten we er al een mee opgescheept.

endien wijst de teller uit, dat het erger dt met de versnelling en dat zelfs die snelling toeneemt. 'Exponentiële groei', t dat.

g is de keus aan ons

dit zo doorgaat, zegt het rapport, zal nen honderd jaar, en op verschillende ten al veel eerder, de 'natuurlijke grens' eikt worden. Onder andere door uitput-g van de natuurlijke hulpbronnen, zal het rftecijfer zo toenemen, dat uitdunning zelf volgt. Uitputting van bronnen, dat ook het afsterven van plant- en diersoor-

nu staan we voor de keus: Aan dit pro- onderworpen te blijven of het te gaan sturen door een fundamentele herziening het menselijk gedrag en van de daar-e samenhangende structuren.

er heel de wereld zou dan de voorkeur or industriële goederen moeten verschui-naar sociale dienstverlening, onderwijs wetenschap. De voorsprong van rijke lan-n, in plaats van steeds groter te worden, u moeten gaan dienen tot ontwikkeling de arme.

keus waarvoor het rapport ons stelt, is rder meegevoerd te worden òf te humani-en. Al wordt dit laatste woord niet ge-uikt, en al moeten we er voorzichtig mee n, zakelijk is dat wel waarom het gaat: e l f het proces in de hand nemen of blij-nd aanvaarden dat het proces òns voort-eept en tenslotte vernietigt. S a m e n werken of ondergaan aan concurrentie. 'Groei' hoofdzakelijk laten beheersen door ekonomische expansie òf haar leiden in sociale en kreatieve richting.

De kans wordt kleiner

Vrijblijvendheid is er niet meer bij. Cijfers tonen aan, dat de menselijke speelruimte afneemt. Vandaag kúnnen we nog kiezen het heft in handen te gaan nemen en het niet over te laten aan een woekerend proces.

Maar reeds is door dat proces een deel van onze werkplaats aarde zover vergiftigd, dat de dood intrad en herstel onmogelijk werd. Elk jaar dat we de machtsovername uitstellen, breidt het gebied van definitieve afbraak zich uit en elk jaar sneller.

De kansen om nog bij te sturen, worden steeds meer beperkt. Wanneer we wachten tot het laatste ogenblik — wie zegt dat het dan nog zal lukken? En indien het nog lukt, dan zal toch de natuurrijkdom die tot kortgeleden ons materiaal was, teruggeslonken zijn tot z'n armste restanten.

Opnieuw word ik aan het nazisme herinnerd: Tijdens de voorfase van straatterreur, konden vrije mensen nog protesteren, vechten, vluchten, contact zoeken met het buitenland. Die ruimte werd steeds kleiner en zelfs in de kampen was een persoonlijke stellingname nog mogelijk; maar wat je ermee bereikte, was tot het minimum teruggebracht: onmiddellijk begrensd door bunker en machinegeweer.

Als ik vandaag denk 'we staan tòch machteloos' of 'misschien valt het op den duur wel mee' — dan ben ik morgen nòg machtelozer en 't valt niet mee, maar tegen. Duidelijker: Op het ogenblik dat dit stukje geschreven en gelezen wordt, zijn we met al onze goede bedoelingen een radertje in het proces van milieuverslinding. Maar we worden opgeroepen tot een allesrakende omkeer: naar ekonomische beperking en sociale kreativiteit.

'Gezellig in een kring gezeten . . .'

'. . . bespraken wij de inleiding van . . . over het rapport van de Club van Rome.'

Aldus ongeveer stond het in een verslag van een humanistische bijeenkomst. Tekenend voor onze innerlijke tegenstrijdigheid, soms goedwillend onbewust, soms met pijn en wanhoop ervaren, vooral de laatste jaren.

Van Praag had de overgang aangewezen van 'kleine' naar 'grote' strijd. Onder andere in 'De dag ligt nog voor ons' had hij laten zien hoe de mens ervoor staat: de leiding van de evolutie over te nemen en te humaniseren of onder te gaan. Dat is althans wat mij uit zijn betoog getroffen heeft.

Ideeën en visies van deze reikwijdte zaten wij te bespreken 'gezellig in een kring', ver van de protestanten en de katholieken in hun andere kringen. Intussen ging de grote strijd, het grote proces verder: de verkeerde kant op. Het proces waarin ook wij met onze zaaltjes en kringen worden meegevoerd.

Zo is het op dit ogenblik nòg. Alleen, er is plotseling een krachtige stem bijgekomen, van ver buiten onze gezellige kring. Een stem die spreekt tot mensen voorbij hun geloof of ongeloof, hun marxisme of hun burgerlijkheid. Die spreekt tot mensen in het water dat ze drinken, in de lucht die ze ademen, in het zaad dat hen voortplant: Te veel . . . te vuil . . . te veel . . .

Een stem met de hardheid van tabellen en grafieken, in de taal van bedrijf en wetenschap: Bevolking en industrialisatie afremmen, socialisering en onderwijs voorop stellen — òf aanvaarden dat wetten die wij niet in de hand hebben ons fnuiken in de loop van enkele tientallen jaren.

Onderworpen blijven of zelf de leiding nemen. Dat is de keus die humanisme stelt. Maar ditmaal zonder het wóórd humanisme. Buiten de zaaltjes van bezinners, die het toen al zagen. In cijfers op wereldschaal. Op konferenties te Moskou, Utrecht, Rio de Janeiro.

Eindelijk. De keus gesteld in het groot, voor iedereen. Onze etiketten kunnen we thuislaten, in de winkel. We staan met kruidenier en slager tegen de dijk, met christen en marxist.

Zullen we het redden? Menselijk samenwerken laten voorgaan boven eigen bezit en eigen titel? Alleen dan is er überhaupt een kans dat we ooit kunnen terugkeren naar de winkel en het zaaltje.

Welnee. Ook als we het redden, zal die wereld zo niet meer zijn. Naarmate de keus zal omslaan — zàl zij? — verandert onze leefwijze in haar fundamenten.

Tussen de zandzakken

'Het bewustworden van de grenzen van het milieu . . . zal leiden tot een fundamentele herziening van het menselijk gedrag en daardoor van de gehele struktuur van de menselijke samenleving.'

Dit staat op blz. 198 van Aula Pocket 500 'Rapport van de club van Rome', kosten *f* 2,50.

Zakelijke berekeningen vullen een groot deel van het boekje, alleen enkele konklusies citeer ik hier.

Blz. 27, 28: 'Als de huidige groeitrends . . . doorzetten, zullen de grenzen aan de groei op onze planeet binnen de komende honderd jaar bereikt worden. Het meest belangrijke resultaat zal een plotselinge en ongecontroleerde afname in zowel bevolkingsgrootte als industriële kapaciteit zijn.

Het is mogelijk deze groeitrends te veranderen en een toestand op te bouwen van ekonomisch en ekologisch evenwicht die tot ver in de toekomst kan voortbestaan.

Als alle volken besluiten te streven naar deze tweede uitkomst in plaats van de eerste, zal de kans op succes groter zijn, naarmate zij des te eerder beginnen.'

Blz. 169. 'Om de uitputting en de vervuiling verder te beperken, wordt de ekonomische voorkeur van de gemeenschap meer gericht op diensten zoals onderwijs en gezondheidszorg en minder op industriële goederen.

Blz. 202. '. . . hoge ontwikkelingsniveaus kunnen alleen maar gerechtvaardigd of geduld worden, als deze niet als een springplank dienen voor het bereiken van nog hogere niveaus, maar als een bevoorradingsgebied, van waaruit een meer billijke verdeling van rijkdom en inkomen over de gehele wereld georganiseerd kan worden.'

Hoe aanpakken?

Een uitgewerkte strategie is nog niet voorhanden. Het rapport noemt zichzelf een eerste stap. 'De onderlinge afhankelijkheid en de wisselwerking van vijf kritische faktoren in wereldverband na te gaan.' Maar ook worden konklusies getrokken en de keuze wordt geformuleerd, waarvoor de mensheid staat.

Wat wij op dit moment vast kunnen doen, is Inzien en Kiezen. Met heel ons bestaan gericht raken op het tasten naar wegen tot verandering. Die wegen zullen andere zijn, dan we tot nu toe begaan hebben.

De Club spreekt van 'fundamentele herziening' en 'copernicaanse wending.'

Humanisme is niet niks. Vooral wanneer het woord ons besterft en realisering op het spel staat.